

SZEMLE.

„Néhány megjegyzés a középkori magyar városok kérdéséhez“ címen Schünemann Konrád e folyóirat legutolsó számában választ tett közzé a „Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa“ című könyvéről ugyan-ezen folyóirat 1930. évi első számában megjelent bírálatomra. Válaszában a tanyarendszer kérdésében tett ellenvetéseimet magáévá tette, egyes más kérdésekben azonban — itt-ott meglehetősen személyi éllel — polémiába bocsátkozott. Idevonatkozólag megjegyzéseim a következők:

1. A szerző továbbra is kitart „Délkeleturópa“ mellett. Nem világosít azonban fel, hogy ez új konstrukció milyen területet foglalna magába. Könyvében a délkeleturópai városfejlődés egységébe elsősorban Magyarországot, továbbá — amennyire megállapítható — Romániát (Moldva és Havasalföld), Bulgáriát, Macedóniát, Szerbiát és Boszniát sorozza. Válasza szerint pedig: „Délkeleturópa néven — a tulajdonképpeni, az európaítól eltérő jellegű Balkánterület kizárásával — azok a *dunai* államok foghatók össze, amelyeknek történetére és kulturájára nyugati befolyások hatottak vagy hatnak“. Mi eddig úgy tudtuk, hogy Magyarország keleti és déli határa a multban a nyugati kulturhatásnak is határa volt. Szekfü, akire más kérdésben szíves volt a szerző úr velem szemben hivatkozni, a magyarországi hitújítás vallásmozgalmáról azt írja, hogy ez „újra megbizonyítja, hogy Magyarország Európának tartománya, még pedig legszélső területe, melyen túl nincs többé európai kultúra és európai fejlődés“.1) Ha a nagyra-becsült szerző úrnak e közkeletű historiai felfogás ellenében olyan bizonyítékai vannak, melyek a nyugati kulturhatások közössége alapján Magyarországnak bizonyos balkáni államokkal való egységét dokumentálják, természetesen belépünk a furcsa „Délkeleturópá“-ba. A megnyugtató bizonyítékok feltárásáig azonban a szerző úr szíves tessekelése dacára is veszteg maradunk.

2. Schünemann urat meglepte, hogy közte és Györffy között ellentéteket konstatáltam. Ime: Györffy a hajduvárosok kertes településének vizsgálata után azt a konkluziót vonta le, hogy az alföldi községi és város-típus *magyar specialitás*, mely magán viseli a *nomád* téli szállás *ősi* jellegét.2) E konkluzió elismerését hasztalan kerestem a szerzőnél, aki így ír: „Etwas Turanisches dürfen wir in dem Grundriss dieser Ortschaften (t. i. a hajdu- és jászvárosok) nicht suchen, die Kontinuität der Besiedlung seit dem Mittelalter ist bei ihnen unterbrochen worden. Die Heiducken, die im 17. Jh. hier angesiedelt wurden, waren bunt zusammengewürfelte Krieger aus allen Teilen Ungarns und auch aus seiner Nachbarländern“. (26. 1.) Ha a szerző szerint a két megállapítás még mindig megegyezik, figyelmebe ajánlhatom ugyancsak Györffynek „A hajduk eredete“ című tanulmányát.3)

1) Magyar Történet. IV. k. 232.

2) Az Alföld ősi magyar település módja. Magyar Szemle II. k. 1928. évf. 315.

3) Protestáns Szemle, 1927. évf. 133, 220.

melyben Győrffy bebizonyította, hogy a letelepített hajduság nem az ország minden részeiből és a szomszédországokból összeverődött tarka vegyülék, hanem földönfutóvá vált alföldi *magyarság* volt. Vagy azt kelljen következtetnem, hogy a szerző az itt említett tanulmányokat nem ismerte? Akármelyik eset áll is fenn, „módszer“-ének jellemzésére igen alkalmas.

3. A szerző azzal a kifogással lép fel, hogy összegezõ soraimban nem híven adtam vissza a magyarság városalkotó szerepérõl nyilvánítt felfogását. Ez a kifogás bárki által könnyen ellenõrizhetõ. Elégnek vélem, ha könyvében a 7. oldalon a 29—31., a 8-on az 1—7., a 31-en a 14—21. és a 39-en a 29—32. sorokra reámutatok. Ellenben azt is kiki megállapíthatja, hogy a szerző úr bírálatom szavait valóban *helytelenül* olvasta.

4. A szerző azt gondolja, hogy figyelmemet teljesen elkerülték az alföldi középkori városokkal kapcsolatban Debrecenre és Szegedre tett megjegyzései. Éppenséggel nem, hiszen azért írtam, hogy e két városon „valósággal átsiklott“. De világosabban is kifejezhetem magamat: az a történetíró, aki az alföldi középkori várostelepülésrõl áttekintõ képet akar nyújtani s ugyanakkor az 1405-ben Buda szabad királyi város kiváltságával megadómányozott, a középkorban tíz céhet és számos több iparágat tartó s a XVI. század derekán már 1216 portát számláló Debrecennek a 20. és 27. oldalakon olvasható *semmitmondó* 3—3 sort juttatja, nem nézett szembe a Debrecenben adódó problémával, hanem kikerülte azt.

5. Ezt a problémát igyekezik a szerző válaszában a következõ oldalvágással leegyszerûsíteni: „Azt a recenzens úr sem fogja feltételezni, hogy a budai jog valami autochton terméke az Alföldnek“. Debrecen a budai jogot az 1405. évi kiváltsággal kapta. Azt a szerző úr sem fogja föltételezni, hogy a budai jog szülte volna Debrecen, mert hiszen nyilvánvaló, hogy a nagy s immár második városi kiváltság elnyerésekor — legalább is bizonyos mértékben — rendelkeznie kellett a városiasodás feltételeivel. Hogy pedig a csak egyes részeiben alkalmazott budai jog Debrecen városiasságra nem volt döntõ befolyással, Iványi Béla tanulmányából,⁴⁾ mely e ponton bizonyára a szerző úrnak is forrását képezte, világosan kitûnik.

6. A szerzőnek voltaképpen egyetlen tárgyi ellenvetése az, hogy a XVI. és XVII. századbeli tózsérség nem jelent valami tósgyökeres polgári elemet, mert Szekfû megvilágította, hogy e „rend“ kialakulásában nagy szerepe volt a nemességnek. Ez a körülmény azonban nem zárja ki azt, hogy a városoknak is ne lett volna polgárságukban jelentékeny tózsérrétegük. De tudnia kell azt is, hogy a városokba, különösen a hódoltságiakba, nagyszámú nemesség telepedett be s e nemesség a nemesi jogok szempontjából szinte értéktelen hódoltsági területen igen hamar „tósgyökeres polgári elem“ lett. Gondoljunk csak arra, hogy Debrecen városnak a XVI. század óta magyobbreszt nemesi eredetû fõbírái és más elõljárói a polgári jogok legöntudatosabb oltalmazói és konzerválói voltak. Egyébként a tózsérség és a városok viszonyáról irodalmunkban jeles tanulmányokat találhat a szerző, aki tehát azon megállapításomat, hogy egyes kérdésekben *felületesen* járt el, válaszával csak megerõsítette.

Szabó István.

⁴⁾ Debrecen és a budai jog. Debrecen, 1924.

Fodor Ferenc: *Egy palócfalu életrajza (Nagyvisnyó)*. (Gazdaság-földrajzi gyűjtemény. Az Egyet. Közgazd. Kar Földrajzi Intézetének kiadványa. Budapest, 1930.)

Fodor Ferenc a gazdaságföldrajz művelője. Egyik gyakorlati munkása nálunk a szintetikus geográfiai iránynak, mely a földfelszín jelenségeinek vizsgálatába az ember aktivitását is belekapcsolja s földrajzi *élettudományt* próbál csinálni belőlük. Azért hangoztatjuk ezt, mert lehetnek szociográfusok, akik a *falu életrajza* címén, e művében a manapság annyira divatos társadalomrajz hiányán fennakadnak. Bátor éppenolyan joggal fennakadhatnak az etnográfusok is, a népéleti jelenségek mellőzésén.

Elméleti elgondolásból mi is megengedjük, hogy egy ilyen életrajzba sok minden belefér és bele is kívánkozik, amit szerző éppenilyen jól tud, de mint vérbeli geográfus, geográfiát akart írni. Egy *falu* modern geográfiáját. Talán éppen ezért írt falut, *község* helyett.

De geográfus létre is örvendetesen belesodródott a „történelmi tények“-be (4), amit mi különben egészen természetesen találunk. Kutatásai közben annak ismerte fel ő is, mert van bátorsága kimondani, hogy „ezek feldolgozása elengedhetetlen kötelessége a magyar geográfiának, s ezek nélkül településföldrajzi és gazdaságföldrajzi kérdésekhez lehetetlen hozzányúlni“. Mikor mi ezt 15 évvel ezelőtt emlegettük, majdnem hogy rossz néven vették tőlünk.

Mint lelkiismeretes bűvár aztán alaposan ki is mérítette ezeket a történelmi tényeket rejtegető forrásokat, mégpedig nemcsak a publikált okleveles kútfőket, hanem a kiadatlan régi adóösszeírásokat, kataszteri iratokat, térképeket stb. is.

Érthető ezek alapján, hogy munkájában, az anyag véletlenül szerencsés bősége miatt is, az életrajz történelmi oldalának erős kidolgozása, sőt mondhatnánk kényszerű túlsúlya konstatálható, a *község multja, népének kialakulása, gazdasági élete* és a *falu települése* című fejezetekben egyaránt. Ezek a kis tanulmányok történész teljesítmény szempontjából is elsőrangúak.

A szorosan vett földrajzra ezek mellett csak a *község (!) településének természeti tényezői* és a *helynevek* fejezete jut.

A részletek és megállapítások sablonos ismertetésére nem térhetünk ki. E helyen ez nem is fontos. Fontosabb az, hogy *Visnyó* mintába készült életrajzát minden geográfus elolvassa, a tervező monográfusok pedig elmerüljenek benne. Mert nemcsak ösztönzést, hanem módszerbeli tanítást és sok-sok okulást is meríthetnek belőle.

Köszönetünk illesse még *gróf Teleki Pált* is, hogy e derék, úttörő munkát kiadványai sorában megjelentette. *Bátky Zsigmond.*

W. Rummel: *Napsütötte országokban*. Franklin-Társulat kiadása. Bp. 130 old. 37 kép. 1 térkép. Fordította: *Halász Gyula*.

A szerző könnyed stilusban először Japánból mutat be néhány jellegzetességet, majd az Oceánia szigetein viszi az olvasót. Különösen néprajzi leírásai tanulságosak, de megismertet több más földrajzi jellegzetességgel is. Nagyon ügyes megfigyelései vannak és bár maga a munka népszerű, szakembernek is érdekes olvasmány. *Apró Aranka.*

Strömpl Gábor: *Helyneveink vízrajzi szókincse.* (Különnyomat a *Hidrológiai Közlöny* IX. köt.-ből. Bpest, 1930, 16. lap).

Magyar vízrajzi szóanyagunk első, rendszeres egybefoglalása, tárgykör és jelentéstan szerint csoportosítva, elsősorban a gyakorlati hidrológia, aztán a történeti víztopográfia érdekében. A tárgykörök ezek: A víz általában. Források és kutak. Ásványvizek. Folyóvizek. Folyók. Folyó ágai. Folyó részletei. Állóvizek. Tavak és mocsarak. Mocsaras vízállások. Apró sáros vízállások, vizenyők. Vízpartok. Szigetek. Mélyedések. Vízi eredetű talajok. Halászó-helyek. Halastavak. Vízi növényzet. Állatvilág.

A közölt anyag, mint szerző maga is mondja „korántsem teljes“. Ennek persze részben az az oka, hogy a gyűjtőnek nem minden forrás kerül egyhamar a kezébe. De úgy látom, még az ismertek sincsenek fenéig ki-merítve.

A jelentéstani megállapítások ellen itt-ott kifogásaink vannak. Ez viszont nem a geológus feladata, hanem a nyelvészé, akinek egy-egy tétel tisztázására sokszor igen aprólékos és mélyreható munkát kell végeznie.

Az első és szükséges áttekintés megcsinálását, s a feladatkorre való rámutatást *Strömpl* érdemének kell elkönyvelnünk.

Bátky Zsigmond.

Levy H. dr.: *Die Grundlagen der Weltwirtschaft.* Verlag G. Teubner, Leipzig, 1924. 185 l.

Ismeretes, hogy *List* Frigyes a gazdasági élet „nemzeti“ alapon való fejlesztésének iskoláját teremtette meg. De emellett *List* helyesen fogta fel a nemzeti gazdaságok és a világgazdaság között levő összefüggéseket is. A napoleoni háborúk, főleg pedig a kontinentális zárlat nyomán keletkezett világgazdasági helyzetre való utalással, panaszkodva mondotta, hogy a nemzetközi kereskedelem által létrejött egysége a nemzeteknek mennyire tökéletlen; hogy azt a háború és az egyes nemzetek intézkedései mennyire megzavarják.

Azóta idestova 100 esztendő telt el s ez idő alatt a világgazdaság a Föld felületén levő gazdasági életet valóban egy olyan szövevényes egészbe foglalta össze, hogy annak egy szálát sem lehet kihúzni a többinek s így az egésznek sérelme (megsértése) nélkül. Ezt az igazságot főként a világháború utáni időszak tapasztalatai érlelték meg. Mivel a legtöbb nemzet — győző és legyőzött egyaránt — snyhi a mai világgazdasági helyzetet, igen természetes, hogy a közzgazdasági élet terén tájékozódott elmék nagy igyekvéssel keresik a kivezető utat.

Akarva-akaratlanul ennek a törekvésnek szolgálatában áll a fenti munka, amelynek abszolút értékét a nagy tárgyi tudás, a megbízható adatok (első sorban az egyes államok, főként pedig Nagybritannia, az U. S. A. és Németország hivatalos statisztikai közleményei), a szellemes felfogás, az alaposág és tárgyilagosság adja meg. Az inkább tudományos, mint népszerűsítő munka megértése feltételez bizonyos gazdaságtörténelmi, gazdaságföldrajzi és közzgazdaságtani ismereteket. De az ismertnek gondolt fogalmak tisztázásával, az anyag csoportosításának és rendszerezésének újszerűségével, ötletességével, főleg pedig a könyvből áradó széleskörű tu-

dással bőven megfizet azért a figyelemért, amellyel azt olvasni kell. Mindenek fölött pedig jó betekintést nyújt a világgazdasági életbe.

*
*
*

A későbbiek szempontjából alapvető dolog a *nemzetgazdaság* és a *világgazdaság* fogalmainak megvizsgálása. A közös szükségletek jobb ki-elégítése céljából gazdasági egységekbe tömörülő emberek korábbi (mágn-) gazdasági körükből kilépnek; ezzel gazdasági rendeltetésük megváltozik s az egyesek érdeke alárendeltté válik. Ezt mutatja a nemzetgazdaság kialakulása, ahol az állam mintegy érdekképviselőtté válik: az egyesek érdekeinek, vagyis, a közös érdekeknek képviselőjévé. Ennek felismerése teszi a *nemzetgazdasági gondolkodást*, ebből pedig szükségszerűen fejlődik ki a *világgazdasági gondolkodás*, amely a *nemzetgazdaságokat* — mint külön érdekeket — *alárendeli a valamennyi fölött álló gazdasági egység érdekének*. Szellemes példák igazolják azt, hogy a nemzetgazdaságok és a világgazdaság nemcsak az érdekek alá- és fölérendeltségét jelentik, hanem a külön érdekeknek és a közösség érdekeinek igen sajátos és komplikált összeütgézését is. Bár könnyen belátható, hogy a világgazdaság keretén belül az egyesek (nemzetgazdaságok) haszna és kára hasznát és kárát jelenti az összességnek is — és még inkább megfordítva! —, mégis számtalan tény igazolja, hogy az egyes nemzetek gondolkodása mennyire nem párhuzamos a világgazdasági gondolkodással; hogy mennyire nem ismerik fel, vagy milyen tévesen látják az egyes nemzetgazdasági eseményeknek és eredményeknek a világgazdasággal való összefüggéseit. Ilyen értelemben *nyilvánvalóan világgazdaságellenes* (unweltwirtschaftlich) *gondolkodásról lehet beszélni*.

*

A világgazdaság XIX. századbeli kialakulásáról szólva, szerző azt az újszerű megállapítást teszi, hogy *a világgazdaság előrehaladása lényegében a fogyasztási viszonyok megváltozásában mutatkozik*; ennek előfeltétele pedig a közlekedési technika átalakulása (gőzhajó, vasút) volt. 1800—1913-ig a világforgalom értékének megharmincszorozódása elsősorban azt mutatja, hogy *az emberiség a XIX. sz. folyamán „világgazdaságivá” lett*. Ugyanezt számszerűleg kifejezve: 1820-ban a világkereskedelemből 1 emberre 2 dollár jutott, míg 1923-ban 34 dollár. *A világgazdaság rendje* kialakult s annak egyik alapja az volt, hogy *a gazdasági területek egybeestek a történelmileg kialakult államok területével* (v. ö. az Osztrák-Magyar Monarchia!). A világháború után ezt a rendet felforgatta.

Igen szellemes az a mód, ahogyan szerző *a nemzetközi gazdasági élet személyes vonatkozásait* vizsgálja. A világgazdaság a gazdasági alanyt többé-kevésbé internacionalizálja. Ennek az „internacionális” embernek szellemi hábitusát a mai angol-amerikai kultúra szabja meg. Ezt a tipust jellemzi a különböző országok és szükségletek ismerete, a nyelvismeret, az alkalmazkodó képesség, a türelmes (liberális) felfogás. Érdekes jellemzését látjuk a „becsületlen kereskedőnek” (angól!). A személyes vonatkozások közé tartozik az amerikai bevándorlás is, amely tőkét, kulturát és munkacserét juttatott Amerikának. Mivel ma mindeme jóból Amerikának elege van, következik a bevándorlás korlátozása.

A könyvnek legtanulságosabb része az, amely a nemzetközi munkamegosztásról szól. Ennek alapja a természeti viszonyokon kívül az olcsóbb nyersanyag, munkaerő és szállítás. Ezek következtében: az egyes gazdasági területek monopol-jellege megszűnik; az eddig helyileg összefüggő termelés (pl. erdőgazdálkodás — faipar) szétdarabolódik és specializálódik. Az ilyen irányú fejlődés még folyamatban van; ez úton a további tenni valók: a forgalmi technika továbbfejlesztése (pl. a motórikus erő a tengerektől hajózásban) s ezáltal a szállítóképes javak körének kiterjesztése (pl. az élelmiszereknél), a vízi erő jobb felhasználása, az árúk kezelési technikájának fejlesztése stb.

A könyv e részében látjuk 1. az élelmiszer-, 2. nyersanyag- és 3. iparcikkekkel való ellátás tagozódását.

1. Ennek révén nyersanyagok jutnak oda is, ahol eddig a nemzeti termelés elégítette ki a szükségletet. Érdekes e részben egy pillantást vetni a világháború által okozott zavarokra és „ujdonságokra“, mint pl.: egész exportországok kiválása a világellátásból; az árak megsokszorozódása; szétosztási és takarékosági rendszabályok; készletgazdálkodás (az államok részéről) stb. — Jellemző változások e téren: pl. a növényi zsírok iparának áttolódása Németországból Angliába, ami még új hajóirányokat is teremtett; vagy a nádcukor előnyomulása a répacukor helyén; ennek további következményei az árban, a cukorszállítás irányának megváltozásában, a csokoládé és gyümölcskonzerv-iparban, a vámpolitikában, stb.

2. A nemzetközi nyersanyag-ellátás meglehetősen monopol-jellegű és helyhez kötött, de a változások e téren is jelentősek, pl. a széntermelés csökkenése Európában és növekedése a tengeren túl (Kanada, D.-Afrika, Japán, Kína); az elektromos erőnek, mint a szén konkurrenciájának nagyobb-méretű kihasználása; a petroleum (benzin) előnyomulása (automobil, repülőgép!), aminek már világpolitikai vonatkozásai vannak (a petroleummezőkért való harc; a Standard Oil Company: a világ legnagyobb trösztje); a gyapot termelésének és feldolgozásának eltolódása (példa erre Anglia és az U. S. A. esete), stb.

3. A világ ellátása ipari cikkekkel sokkal egységesebb, mint nyersanyagokkal. A súlypont még Európában van, de feltűnő a tengerentúli területek, főleg az U. S. A. előre törése. Ennek kivételével azonban a termelés inkább csak a saját szükséglet kielégítésére irányul. Hibás az az elterjedt felfogás, amely az Ó- és Újvilágot egyszerűen úgy állítja szembe, mintha az első ipari árút, a másik nyersanyagot exportálna . . . Nevezetesen: Európa ipari termelésének nagyobb részét el is fogyasztja; az Újvilág sok szükségletet még nem is ismer. A jövőre nézve pedig: amilyen arányban olcsóbbodik a tengerentúli nyersanyag, olyan mértékben nő az európai ipari fogyasztóképesség *Újszerűen hangzik*, de indokolt az az állítás, *hogy ma már az ipari export-államok fontosabbak a nyersanyagot exportáló államok részére, mint megfordítva*.

Igen érdekes az, amit szerző az ipari kivitel specializálásáról elmond: 1. az amerikai tömeges termelésről, a termelési folyamat tökéletes mechanizálásáról, a tipus- és standard-cikkekről; 2. a minőségre törekvő angol iparról; 3. az olcsó, alkalmazkodó, nagy tudományos készültséggel és új felszereléssel dolgozó német iparról, stb.

Sok új gazdaságpolitikai momentummal találkozunk a *világpiaci árak alakulásáról szóló fejezetben*. A világpiaci árat végeredményben a fuvardíj és vám szabják meg, de emellett igen erős monopolisztikus és organizatórikus befolyások érvényesülnek. E befolyás főleg a kartellek és trösztök részéről jön, amelyek immár nemzetközileg is szervezkednek (pl. a német, belga, angol sínszindikátus, az angol-amerikai dohánytröszt, az International Cotton Federation). Az államok pedig — éppen a háború miatt — nem nyúlhattak bele a monopolszervezetek hatalmi szférájába; de ezek a nemzetközi gazdasági problémák a közeli évtizedekben megoldásra várnak.

Nemzetközi gazdaságpolitikai tekintetben azonban a helyzet ma még nagyon kedvezőtlen. *Újmerkantilizmus korában vagyunk*: a maximal-minimal tarifák, védővámok, a különböző preferential-vámok és premium-rendszerek átterjednek a tengerentúli területekre is (pl. Portugália 90%-os gyarmati vámkedvezményt nyújt!). A helyzetet súlyosbítja a gyarmatok gazdasági fejlődése, ami helyi ipart és így újabb külön-érdekeket teremt. Veszedelemes jelenség a hajózási vállalatok hatalmas koncentrációja (Morgan-tröszt). A nemzetközi gazdasági politika gyöngítését eredményezték az új államképződések is (Csehszlovákia, Jugoszlávia!), amelyek természet-szerűleg a nacionalista törekvések erősödésével járnak. — Az államok elzárkózási politikájával szemben áll a belföldi fogyasztást terhelő *dumping*, amit ismét hatálytalanná tesz kifelé a dumping-ellenes vám. — Mindez együttvéve: veszedelemes és eredménytelen játék, amely csak a világgazdaság kárát jelenti.

A világgazdaság mai bonyolult állapota mintegy kicsúcsosodik a *brit imperializmus* gazdasági vonatkozású kérdésében, amelyen a brit királyságnak a gyarmatokkal való szorosabb gazdasági összefüggésének problémáját kell érteni. Érdekes ellentétek: az angol szabadkereskedelem és a brit Zollverein!, amelytől — ha bármely formában megvalósulna — csak ösztönzést kapna a többi állam is a preferential vámrendszer továbbfejlesztésére.

A világgazdaság leromlása és újjászervezése c. fejezetben reasummázódik a könyv anyaga és kidomborodnak az író gondolatai. A világgazdaságnak a háború utáni fejlődése, helyesebben: visszafejlődése szemünk előtt lejátszódott, ismerős folyamat (az általános drágulás, a valutaromlás, az egyedül nyertes U. S. A. elzárkózása, a távol-keleti (kinai) krízis, a Balkánkérdés rendezetlensége, a süllyedő vásárló erő egyrészt, az exportköltségek megnövekedése másrészt, mindez együttvéve: bizonytalanság és rizikó, ami legkevésbé sem alkalmas a kereskedelem élénkítésére). — *Visszajára fordult a gazdasági élet rendje: túltermelés az egyik oldalon, a fogyasztás megcsökkenése másfelől.*

Mekkorát csalódott Anglia, midőn azt hitte (akárcsak a kontinentális zárlat után!), hogy Közép- és Kelet-Európa elvesztéseért kárpótlást fog nyújtani a tengerentúli területek fogyasztása! Hiszen Anglia igazi fogyasztó piaca Európa, amelynek (gyarmatárúkból való) fogyasztó képessége is megcsökkent, ami ismét visszahat a gyarmatokra. Ezeknek bevétele s így (az angol cikkekben való) fogyasztóképessége is csökken. Az elmaradt bevételt azután saját ipari termeléssel, majd magasabb vámokkal akarják pótolni. S akik Angliából figyelmeztetik a gyarmatokat a vámfalak lebontá-

sára, azok nem gondolnak minderre? . . . és arra, hogy valójában kik okozták Közép-Európa összeomlását? . . . A háború nem érintette Schweizot, de Németország elszegényedése miatt megcsökkent Schweiz idegenforgalma s így (Franciaországban, Belgiumban, Angliában való) vásárló ereje.

Ime! A világgazdaság megrázkódása a legbizonyosabb bizonyossága organikus összetételének, vagyis annak, hogy a világgazdaság nem összetétel, hanem egész, amelynek egy része sem károsítható a többinek kára nélkül, de éppen így: nem is építhető fel az egyes részek mellőzésével. De bizonyossága annak is, hogy egy ország kereskedelmét, gazdasági lehetőségeit nem lehet „elvenni”. Ellenkezőleg: a világgazdaságot újjá kell építeni és itt nem lehet különbséget tenni győző és legyőzött között. Ennek módjai: a legyőzött országok hitelképességének valamennyi ország együttműködésével való helyreállítása, ami azonnal növelni fogja Közép- és Kelet-Európa vásárló-képességét és a tengerentúli fogyasztást; messzemenő kereskedelmi és gazdaságpolitikai egyezményekkel kellene kiegyenlíteni azt a kárt, amit az erőszakos annexiók — a termelő és fogyasztási területek szétszakításával — okoztak (pl. a mi esetünkben). Egyszóval: áldozatokat kell hozni az összeség, vagyis a növekedő nemzetközi kereskedelem érdekében. Mert ha az egyesek érdekét nem tudják alárendelni az összeség érdekének (l. a bevezetést), akkor állandó lesz a veszélye a világgazdaság olyan irányú fejlődésének, ami ismét háborút hoz.

Sajátságos jelenség: a világgazdaság (eddigi) fejlődése háborús veszedelmét jelent; a háború pedig szétrombolja a világgazdaságot. Itt csak egy kivézető út van: olyan nemzetközi kapcsolat (Gemeinschaft) létesítése, amely a világgazdaság érdekében lehetetlenné teszi a háborút, mert amint „béke nélkül nincsen világgazdaság, éppen úgy világgazdaság nélkül nincs igazi béke”.

Kováts József.

Dr. Erődi Kálmán: Középiszkolai földrajz-pedagógiai kiállítás Budapest 1930. VI. 23—VII. 12. A szerző kiadása. 36 lap.

A nyár kezdetén Budapesten tartott továbbképző tanfolyammal kapcsolatban középiszkolai földrajz-pedagógiai kiállítás is volt. Úgy a földrajzi kurzus, mint pedig a vele kapcsolatos kiállítás élénken tárta fel azt az érdeklődést és ügyszeretetet, amely a gyermek egyéniségének megterhelése nélkül, annak jövője biztosítására serkenti a pedagógusokat. A kiállításnak kettős célja volt: a) megvilágítani gyakorlatilag a tanfolyam elméleti anyagát és b) bemutatni a hazai földrajzoktatás mai állapotát. A kiállításon 27 budapesti és 9 vidéki középiszkola vett részt. A kiállítás anyagát a következők csoportok alkották: 1. Általános rész. 2. Didaktikai csoport. 3. A tanulók munkája. 4. Földrajzi mintaszertár. 5. Taneszközök bemutatása. Az az átgondoltság, amellyel a továbbképző kurzust megszervezték és az a tervszerűség, mely a kiállítási anyag tagozódásában kifejezésre jutott, jótékony hatással volt az érdeklődőkre. Ennek a hatásnak akar, úgy látszik szélesebb körben is érvényt szerezni a kiállítás rendezőjének dr. Erődi Kálmánnak kiadásában, a fenti címen megjelent beszámolója, melynek tartalmát: dr. Erődi Kálmán: Beszámoló a földrajzpedagógiai kiállításról; Albrecht István: A földrajz-pedagógiai kiállítás előkészítése és megnyitása; Dubovitz István

és *dr. Biró Ferenc*: Földrajzi szakkönyvjegyzék középiskolai tanári könyvtárak számára; *Dubovitz István*: Legújabb tudományos földrajzi irodalom; *dr. Horváth Károly*: A magyar földrajzi ifjúsági irodalom könyvei; *dr. Biró Ferenc*: A földrajzi mintaszertár leltára című fejezetek alkotják. E beszámoló füzet értéke főleg a legszükségesebb földrajzi szakkönyvek összeállításában rejlik s ezért szívesen fogadja és forgatja azt minden szaktanár, akár résztvett a továbbképző tanfolyamon, akár nem.

Kanszky Márton.

A. Hettner: *Die Oberflächenformen des Festlandes.* Probleme und Methoden der Morphologie. Geographische Schriften, 4. füzet. B. G. Teubner kiadása Leipzig—Berlin. 1928. 178. old.

A kiváló, nem rég nyugalomba vonult heidelbergi professzor, hét éve megjelent (1921-ben) munkájának második átdolgozott kiadásának lényege ugyanaz maradt. Egyébként azonban változtatott rajta. A hét év újabb kutatásainak eredményeit átvette, túltéve magát a régi felfogáson. A felföldek és alföldek fejezetét, mivel az ő szempontjából jelen munkájában nem bírnak túl nagy jelentőséggel, kihagyta. A kutatás és ábrázolás módszeréről írt fejezeteit megrövidítette, minthogy ismétléseket tartalmazott.

Az egész munka, úgy mint annak első kiadása, megingatja a Davis-féle iskola teóriáit, nagyszerűen bizonyítva annak tarthatatlan álláspontját. Davis ciklus teóriája összeomlik a szerző nagyszerű ellenbizonyítékai alatt és ez ellen, a két kiadás között eltelt időben, Davis iskolája nem hozott fel semmi tudományosan megalapozott ellenvéleményt.

A könyvben a szerző a morfológiai formákat a tudományos kritika eszközeivel vizsgálta meg és ennek megfelelően, minden részében lehetőleg tárgyilagos, úgy hogy még a Davis iskola hívei is tanulhatnak belőle.

A munka nem tankönyv és nem bevezetés a morfológiába, hanem a morfológia művelőinek ad értékes eszmei és metodikai ismeretet.

Wagner Richárd.